

جایگاه جهانی شدن تهران در ژئوپلیتیک قرن بیست و یکم
غفار زارعی^۱ - ذبیح الله رضایی^۲ - حسن نرمانی^۳
تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۷/۲۹ - تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۹/۱

چکیده:

تهران به عنوان بزرگترین شهر و پایتخت ایران، از ویژگی‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی خاصی در منطقه برخوردار می‌باشد. واقع شدن در گذرگاه ارتباطی آسیای شرقی و مرکزی با اروپا، دارا بودن نقش مهم و تأثیرگذار در معاملات نفتی و گازی جهان، دارا بودن نقش سیاسی مهم و پر اهمیت در منطقه ژئوپلیتیک خاورمیانه و برعهده داشتن یک نقش راهبردی و هماهنگ کننده در جهان اسلام، شهر تهران را تبدیل به یکی از مهمترین و با اهمیت‌ترین مکان‌های شهری منطقه تبدیل کرده است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که شاخص تعاملات اقتصادی فرامرزی می‌تواند ۵۸ درصد از متغیر جهانی شدن تهران را توجیه کند که این مقدار همبستگی بسیار قابل توجه است. پس از آن، شاخص‌های همزیستی فرهنگی - سیاسی ($R^2=0.634$)، روابط بین‌المللی ($R^2=0.508$)، تبادل دانش و اطلاعات ($R^2=0.373$) و تسهیلات خدماتی و مالی ($R^2=0.337$) به ترتیب بیشترین همبستگی را با متغیر جهانی شدن تهران دارند. همچنین بر مبنای روش تحلیل مسیر مقدار اثر کل شاخص‌ها به ترتیب برای شاخص همزیستی فرهنگی - سیاسی ۰.۵۸۸، تعاملات اقتصادی فرامرزی ۰.۵۷۸، روابط بین‌المللی ۰.۴۵۶، تسهیلات خدماتی و مالی ۰.۴۱۶ و تبادل دانش و اطلاعات ۰.۳۷۰ است. با توجه به اینکه مقدار ضریب کل در تمامی شاخص‌ها بیش از ۰.۳ است، از این رو شاخص‌ها درون زا بوده و تحت تأثیر یکدیگر قرار دارد و مقدار تأثیرشان بر جهانی شدن واقعی است.

واژگان کلیدی: تهران، شهرهای جهانی، ژئوپلیتیک، قرن بیست و یکم

^۱ - استادیار و عضو هیئت علمی، گروه علوم سیاسی، واحد لامرد، دانشگاه آزاد اسلامی، لامرد، ایران: (نویسنده مسئول)
ghafarzarei@yahoo.com

^۲ - دانشجوی دکتری، گروه علوم سیاسی، واحد لامرد، دانشگاه آزاد اسلامی، لامرد، ایران

^۳ - دانشجوی دکتری، گروه علوم سیاسی، واحد لامرد، دانشگاه آزاد اسلامی، لامرد، ایران

مقدمه:

جامعه بشری پس از گذر از مراحل کشاورزی و صنعتی شدن، پای در عصری جدید گذارده که نام‌های مختلفی را به آن نسبت می‌دهند. اصطلاحاتی چون عصر اطلاعات، عصر جهانی شدن، دوران پست مدرنیسم، جامعه آگاه و ... در هر صورت همه آگاهییم که در طی چند دهه اخیر و اصولاً با اختراع کامپیوتر و ورود اینترنت به جامعه جهانی، اطلاعات و داده‌های مورد نیاز در کمترین زمان در دسترس همگان قرار گرفته، فاصله‌ها اندک شده، تبادل افکار میان ملل مختلف به راحتی صورت گرفته و جوامع مختلف در جریان رویدادهای سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی، در اسرع زمان ممکن قرار می‌گیرند. زمان عاملی با ارزش در پروژه‌های مختلف برنامه ریزی اجتماعی، اقتصادی و ... محسوب می‌شود که در عصر جدید و قلمرو تکنولوژی‌های برتر شاهد کاهش زمان و بالا رفتن ضریب اطمینان برای به نتیجه رساندن یک فرآیند عملی هستیم. این تغییرات، چالش و نوعی واکنش رفتاری را در ساختارهای تصمیم‌گیری، قانون‌گذاری و نظارتی جامعه جهانی به همراه داشته است. در دنیای جدید مکان‌هایی تحت عنوان شهرهای جهانی، از نقشی پر رنگ و با مسئولیت برخوردارند. در چنین شهرهایی است که روابط فراملی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی تحت کنترل و مدیریت قرار می‌گیرند و دفاتر مرکزی شرکت‌های بزرگ جهانی ارائه‌دهنده خدمات و تولیدکنندگان کالاها و همچنین سازمانهای نظارت‌کننده و قانونگذار جهانی مستقر می‌شود. شهرها را در یک سیستم جهانی می‌توان به چهار دسته تقسیم بندی کرد: شهرهای جهانی، شهرهای منطقه‌ای، شهرهای بین‌المللی و شهرهای ملی. این شهرها در نظام جهانی شدن شبکه‌ای سلسله‌مراتبی را تشکیل می‌دهند که ارائه‌دهنده خدمات از محدوده عملکردی خود می‌باشند. در ساختار اقتصادی- اجتماعی جهان نوین، هر کشوری با توجه به پتانسیل‌ها و زیرساختهای مناسب و هم‌جهت با نیروهای جهانی شدن جایگاه خاصی را به خود اختصاص می‌دهد. یکی از چالشها و دغدغه‌های برنامه ریزان و سیاست‌گذاران کلانشهرهای کشورهای در حال توسعه، چگونگی برخورد آنها با پدیده‌ای جدید به نام جهانی شدن و عصر اطلاعات است. اگر به موقعیت و جایگاه اقتصادی و اجتماعی ایران در جهان، نگاهی واقع‌بینانه داشته باشیم باید پذیرفت که این کشور دارای پتانسیل‌های والایی می‌باشد. تهران به عنوان بزرگترین شهر و پایتخت ایران از ویژگی‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی خاصی داراست. واقع شدن در گذرگاه ارتباطی آسیای شرقی و مرکزی، اروپا، دارا بودن نقش مهم و تأثیرگذار در معاملات نفتی و گازی جهان و ... شهر تهران را تبدیل به یکی

از مهمترین و پراهمیت‌ترین مکانهای شهری نموده است. از دیگر ویژگی‌های این شهر می‌توان به مرکزیت اقتصادی و سیاسی آن در سطح کشور، تمرکز جمعیتی و به طور کلی سطح جمعیتی آن در مقایسه با مناطق مختلف کشور یا در کل جهان و شکل یافتن یک منطقه مترو-پلیسی و یا کلانشهری با شهرهای اقماری اطراف آن اشاره نمود. حال آیا شهری همچون تهران قابلیت یا امکانات مورد نظر برای بدست گرفتن نقش جهانی را داراست؟ و اگر خواستار آن باشیم که کلانشهر تهران تبدیل به شهری جهانی شود باید چه برنامه ریزی‌هایی را در برخورد با نیرو-های فراملی و جهانی به کار ببندد. لذا در این پژوهش سعی بر آن است به شناسایی ویژگی‌های اصلی شهرهای جهانی در بر عهده گرفتن نقش مهم از جهانی شدن اقتصادی و تفهیم معیارهای برجسته و مهم اقتصادی و اجتماعی و تبیین شبکه سلسله مراتب شهرهای جهانی، با بررسی قابلیت‌های متعدد کلانشهر تهران، ایران به منظور ورود به فضای جهانی شدن مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۱- جهانی شدن

روند تحولات قرن بیستم در دهه ۱۹۷۰ میلادی وارد مرحله جدیدی شد و در اواسط دهه ۱۹۸۰ تقریباً در تمامی زمینه‌ها نشان خود را بر جای گذاشت. در دهه ۱۹۸۰ برای اشاره به این دگرگونی‌ها مفاهیمی چون جامعه صنعتی و فرامدرن (پست مدرن) به کار می‌رفت، اما در دهه ۱۹۹۰ میلادی مفهوم جهانی شدن رایج گردید و به مفهوم مسلط در دوران معاصر تبدیل شد، به گونه‌ای که امروزه همه چیز با رجوع به این مفهوم مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد. در ظاهر امر، جهانی شدن یعنی ره سپردن تمامی جوامع به سوی جهانی وحدت یافته که در آن همه چیز در سطح جهانی مطرح و نگریسته می‌شود. اما در واقع، جهانی شدن به معنای آزاد مطلق کسب و کار، برداشته شدن تمامی موانع برای جریان یافتن سهل و آسان سرمایه و نفوذ آن در تمام عرصه‌ها و حرکت روان اطلاعات، امور مالیه، خدمات و بالاخره تداخل فرهنگها آن هم به سوی یکسان شدگی و یکدستی است که تمامی این امور در مقیاسی جهانی رخ می‌دهد. (ایران زاده، ۱۳۸۰: ۱۶) جهانی شدن مجموعه‌ای از فرایندهای چند بعدی و پیچیده است که عرصه‌های متعددی از جمله اقتصاد، ایدئولوژی، سیاست، فرهنگ و محیط زیست را در بر می‌گیرد. منطق جهانی شدن اساساً در منطق سرمایه داری، یعنی حفظ و بسط فرایند تکاثر سرمایه ریشه دارد و از این رو اقتصاد در جبهه مقدم فرایند جهانی شدن قرار می‌گیرد. (Gills, 2002: 45) از نگاهی دیگر، می‌توان جهانی شدن را راهبرد کشف فرصتها در نقاط مختلف جهان

و استفاده از آنها به منظور بهینه سازی فعالیت‌های یک موسسه قلمداد کرد. (Robinson, 2011)

جهانی شدن از یک سو چارچوب مفهومی برای تبیین واقعیت‌های جاری جهان است و از سوی دیگر مبین نوعی جهان بینی و اندیشیدن درباره جهان به عنوان یک منظومه کلان و به هم پیوسته است که باعث گرایش و علاقه به شهرنشینی بیشتر می‌شود. البته سابقه این امر به دوران‌های قبل باز می‌گردد و به نظریه: دهکده جهانی^۱، مک لوهان^۲ در دهه ۱۹۶۰ تنها تظاهرات جدید آن است. از منظر روش شناسی، پدیده جهانی شدن سیاست سبب می‌شود منظومه‌های به هم پیوسته جهانی از نگاه جدیدی مورد مطالعه، نقد و بررسی قرار گیرد. (کاضمی، ۱۳۸۰: ۹)

جهانی شدن مهمترین و بارزترین وجه تمایز اقتصاد امروز و دیروز جهان است که تاثیر چشم‌گیری بر روند شهرنشینی و توسعه فیزیکی در جهان داشته است. در جهانی شدن که طلوع آن از اوایل دهه ۱۹۸۰ م. شروع شده است مجموعه ای از فرآیندهای اجتماعی، سیاسی و عملکرد - های اقتصادی را در بر گرفته که زمینه را برای آزادسازی بازارهای داخلی در برابر اقتصاد بین‌المللی فراهم کرده است. که شکل گیری فرهنگ جهانی کلانشهری نمونه‌ای از تغییرات شهری است. فرهنگ‌های جهانی کلان شهری می‌توانند به وجوه اشتراک بین کلان شهرهای بزرگ سراسر دنیا شامل محیط مصنوع، سبک‌های خاص زندگی، ابزار سیاسی و فضای پویای تجاری تعمیم داده شود. (سراقی و همکاران، ۱۳۸۸: ۴۲) دیوید هاروی جهانی شدن را فشردگی زمان و مکان معرفی می‌کند که در کتاب وضعیت پست مدرنیته این فرایند را در یک نمودار نشان داده و چهار نقشه از کره زمین را در طی زمان به تصویر کشیده است. (Harvey, 1989: 241)

در دهه‌های اخیر، جهانی شدن یکی از چالش برانگیزترین موضوعات در محافل مختلف دولتی، دانشگاهی و خصوصی بوده است. اهمیت این موضوع از تأثیرگذاری فرآیند جهانی شدن بر سیاست‌های اقتصادی، الگوهای مدیریتی، فقر و دولت‌مندی، روندها و الگوهای توسعه ملی و محلی، فرهنگ‌ها و عقاید گوناگون محلی، روابط بین افراد، مقیاس جهانی تأثیرات و عملکردها و ... ناشی می‌شود. برخی محققین در تبیین این پدیده بر تغییرات در اقتصاد جهانی نظیر از هم پاشیدگی رژیم پولی برتون وودز در اوایل دهه ۱۹۷۰ م، افزایش اهمیت شرکت‌های فراملی، مقررات زدایی از سرمایه‌های پولی، آزادسازی جریان تجارت و سرمایه گذاری، توسعه وسیع سرمایه گذاری مستقیم خارجی، توسعه شدید فن آوری‌های ارتباطات و اطلاعات و کاهش هزینه

¹ -World Village

² -M.Hmluhan

و زمان در حمل و نقل و ارتباطات راه دور تمرکز می‌کنند. برخی دیگر، جهانی شدن را با انواعی از تهدیدات و تغییرات در اشکال تثبیت شده قدرت دولت‌های ملی مرتبط می‌دانند. گروهی نیز بر ظهور اشکال جدید هویت جمعی، جابجایی و تفرق سیاسی توجه دارند که اغلب با واسطه فناوری‌های جدید اطلاعاتی، مبانی ملیت را به عنوان مثال واژه روابط اجتماعی روزمره، بر هم زده‌اند. (Brenner, 2004: 31) اومائه و ریستون عقیده دارند: جهانی شدن پایان عمر دولت به عنوان بازیگر در عصر جهانی است و عصر بازار جهانی، اقتصادهای غیر ملی و عصر نیروهای جدید، شبکه‌های فراملیتی تولید، تجارت و امور مالی است. (نوبخت و محمدی، ۱۳۸۷: ۱۸) همچنین جیمز روزنا، جهانی شدن را فرایند دگرگونی عادات و هنجارها تلقی می‌کند، فرایندی که دل مشغولی نوع بشر در محدوده‌های قلمرو و ترتیبات سنتی، نظام کشورها را دگرگون می‌سازد. (روزنا، ۱۳۸۷: ۱۰) می‌توان گفت جهانی شدن نظریه‌ای است که بعد از افول پارادایم‌های دو قطبی بر جهان، ارائه شد و جغرافیای توسعه را با تغییراتی نوین مواجه ساخت. (فنی، ۱۳۸۸: ۹۲) جهانی شدن واقعیتی کلی است که ابعاد مختلف سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و... را شامل می‌شود و در واقع باید آن را به مثابه یک نظام اجتماعی نوین دید که کارکردهای مختلفی در ابعاد گوناگون دارد. بسیاری از صاحب‌نظران بر این باورند که جهانی شدن بیشتر جنبه اقتصادی دارد و یکی از برجسته‌ترین تحولاتی که در سالهای اخیر به وقوع پیوسته همگرایی و ادغام اقتصادهای ملی در اقتصادهای جهانی بوده است که در پی پیشرفت‌های تکنولوژیک و فناوری اطلاعات و در بستری از سیاست‌های آزاد سازی به پیش رفته است. از آنجا که جهانی شدن فرایندی چند بعدی است، منطقی است که شاخص‌های مختلفی نیز برای آن وجود داشته باشد که هر یک ابعاد مختلفی از آن را پوشش دهد. (آقایی و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۴) اندیشمندان زیادی چون دیوید هلد^۱، جوزف استیگلیتز^۲، ماتوئل کاستلز^۳، دانیل بل^۴، آنتونی گیدنز^۵، یورگن هابرماس^۶، رونالد رابرتسون^۷، فیلیپ لگرین^۸، پل سوئیزی^۹، کنچی اومای^{۱۰}، دیوید هاروی^۱

¹ - David Held

² - Joseph Estiglitz

³ - Manuel Castells

⁴ - Daniel Bell

⁵ - Anthony Giddens

⁶ - Yorgen Habermas

⁷ - Roland Robertson

⁸ - Philippe Legrain

⁹ - Paul M. Sweezy

¹⁰ - Kenichi Ohmae

مارتین آلبرو^۲، ایمانوئل والراشتاین^۳، رابرت کاکس^۴، مارتین خور^۵، مالکوکم واترز^۶، لستر تارو^۷، نیکولاس گارنهام^۸، آنتونی مک گرو^۹، سمیرامین^{۱۰}، با دیدگاهها در قالب‌های فکری متفاوت از هم، تعاریف و دیدگاههای گسترده و متفاوتی از مفهوم جهانی شدن بدست داده اند.

شکل یک: شهرهای جهانی در سطح جهان (تیلور، ۲۰۰۰)

۲- ژئوپلیتیک و شهرهای جهانی

واژه ژئوپلیتیک که ابتدا در سال ۱۹۰۱ م. توسط دانشمندی سوئدی بنام رو دولف کیلن وضع شد به بخشی از معلومات حاصله ناشی از ارتباط بین جغرافیا و سیاست اطلاق گردید. (حافظ نیا، ۱۳۸۵: ۱۳) هاروی در مورد ژئوپلیتیک چنین اظهار می‌کند: نقش شهرها در زهکشی مازاد تولید حوزه نفوذ خود به تدریج آنها را به کانون انباشت سرمایه‌های مالی و اقتصادی تبدیل کرده از این منظر علاوه بر اینکه به طور سنتی شهر نقطه تلاقی قدرت و ثروت به شمار رفته است، مکانی برای شکل‌گیری بنیادهای نظام سرمایه داری جهانی نیز بوده است. از این رو شهر به مؤلفه‌های مهمی در ژئوپلیتیک سرمایه تبدیل گردیده و به تعبیر هاروی، شهرها به عنوان واحدهای ژئوپلیتیک بازتاب کننده خطوط اصلی قدرت و نفوذ اقتصادی هستند. (عبدی و دیگران، ۱۳۹۲: ۱۵) بنابر

¹ - David Harvey

² - Martin Albero

³ - Immanuel Wallerstein

⁴ - Robert W. Cox

⁵ - Martin Khor

⁶ - Malcolm Waters

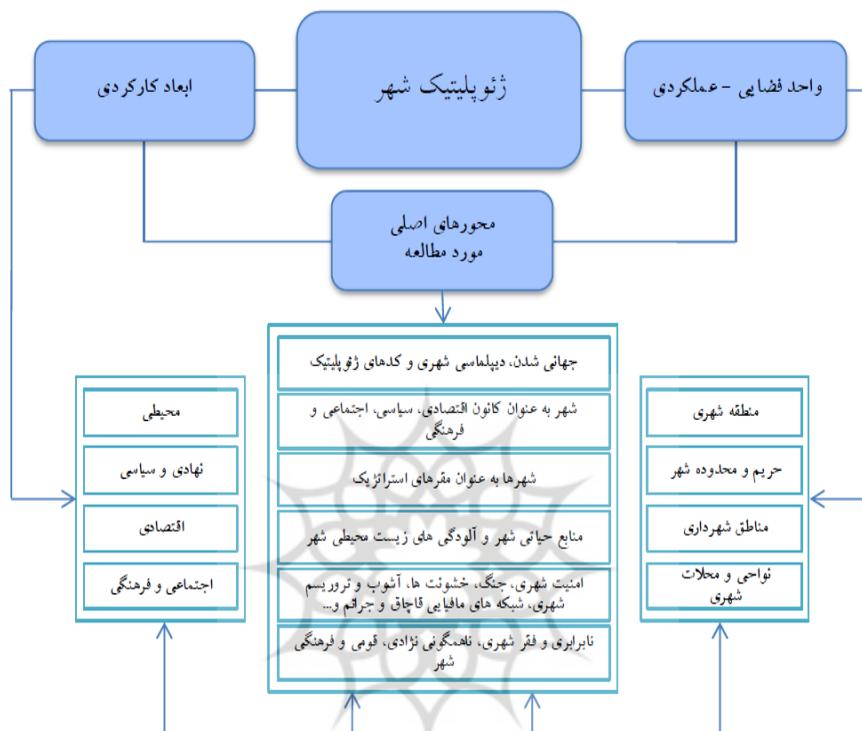
⁷ - Lester Thurow

⁸ - Nicholas Garnham

⁹ - Anthony McGrew

¹⁰ - Samir Amin

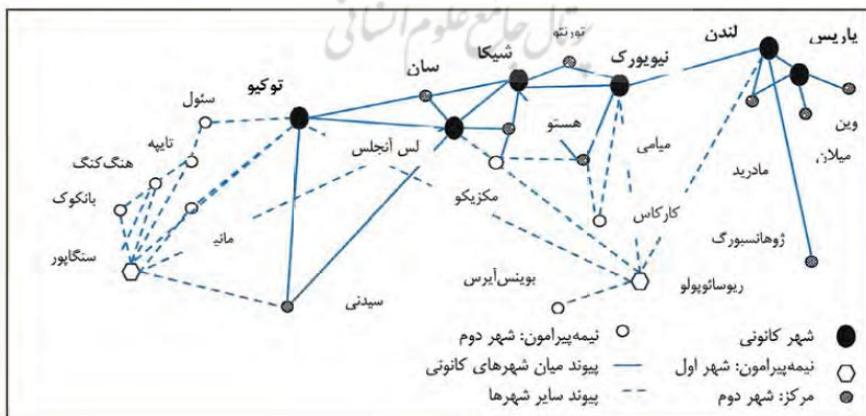
ماهیت متکثر، درهم تنیده و توپولوژیک نظام حیات شهری در سطوح عملکردی محلی تا جهانی و در اشکال و قلمروهای شهری موضوعات و مسائل مختلفی توجه صاحب نظران ژئوپلیتیک را جلب کرده است، شکل دو نمایانگر این مهم است. (همان، ۱۷-۱۶)

شکل دو: موضوعات و مسائل عمده ژئوپلیتیک شهر در ارتباط با ابعاد و مقیاس عملکردی - فضایی شهر. منبع (عبدی و دیگران، ۱۳۹۲: ۱۷)

در روابط بین جهانی شدن و ورود شهرها به شبکه شهرهای جهانی ظرافتهایی در روابط بین دولت- ملتها وجود دارد که برای ایفای یک نقش جهانی می تواند بسیار تعیین کننده باشد. پیترو تیلور در کتاب جغرافیای سیاسی و بعدها در مقالات خود بر این موضوع تاکید می کند که برخی از تحلیل گران جهانی شدن، شهرها را مستقل و خارج از مرزهای سرزمینی خود و مستقل از تصمیمات دولت- ملتها تصور می کنند. در حالی که شهرها و یا هر عنصر سرزمینی دیگر تحت حاکمیت دولتها هستند و نمی توانند بدون رعایت بسیاری از مولفه های حاکمیتی به طور مستقل وارد بازیگری در شبکه شهرهای جهانی شوند. (صرافی و همکاران، ۱۳۹۳: ۹۳) آلن اسکات در کتاب شهر- منطقه های جهانی به روشنی اشاره می کند که زمانی که بحران مالی آسیای جنوب

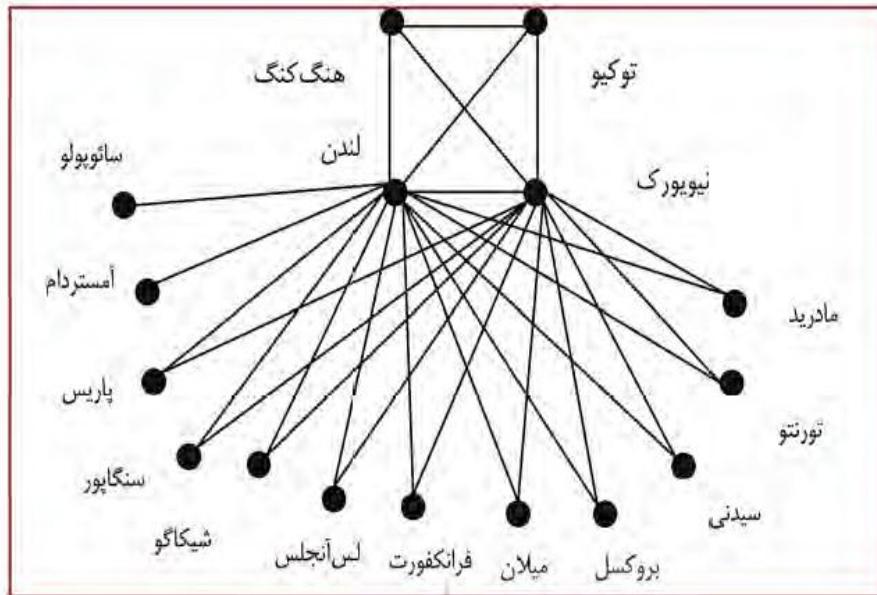
شرقی شکل گرفت. این دولتها بودند که به یاری شهرهایشان شتافته و آنها را از ورشستگی و رکود واقعی نجات دادند. بنابراین در فرایند جهانی شدن بر خلاف دیدگاه‌های افراطی که در آن به تضعیف و حتی از بین رفتن نقش دولت-ملتها تاکید می‌کنند، دیده می‌شود که دولت-ملتها همچنان تصمیم‌گیرنده‌اند و بازیگران اصلی عرصه‌های بین‌المللی می‌باشند. البته نایجل هریس این مطلب را به خوبی بیان نموده است که بحران‌های مالی جهانی موجب شده است تا دولتها به نقش حمایت‌گری خود بیشتر بپردازند. به عبارت دیگر، بعد از بحران مالی دولتها سیاستهای حمایت‌گرایی خود را به طور پررنگتر در پیش گرفته‌اند. ماجرای ۱۱ سپتامبر نشان داد که دولتها باید در جریان جهانی شدن نقش اصلی را به عهده گرفته و امنیت لازم را برای مکانهای شهری خود فراهم سازند. از سوی دیگر بحران اقتصاد جهانی در سال ۲۰۰۸ م. نیز نشان داد که دولتها باید با قدرت هر چه تمام از بنگاه‌های اقتصادی خود حمایت نمایند تا از خطر ورشستگی جلوگیری نمایند. شرکتهای و سرمایه‌گذاران و فعالان اقتصادی نیازمند فضایی ایمن و امن برای فعالیت‌های خود هستند. از آنجا که شهرهای جهانی در اقتصاد جهانی در تعامل و پیوند با یکدیگرند. لذا رویدادها در شهرها و تصمیمات دولتها بر دیگر شهرهای شبکه تاثیر خواهد گذاشت. بنابراین دولتها همچنان از عوامل مهمی هستند که در ورود شهرها به شبکه شهرهای جهانی نقش موثری دارند. ماهیت نظام روابط بین‌الملل کدهای ژئوپلیتیک را بوجود می‌آورد. زمانی که دولتی شکل می‌گیرد کدهای ژئوپلیتیک بر اساس قانون اساسی و اسناد پشتیبان آن دولت تعریف می‌شود که یک کشور در سطح محلی، منطقه‌ای و جهانی باید چه رفتارهایی را در پیش گیرد. در سطح جهان با چه کشورها و ملت‌هایی و به چه میزان روابط ایجاد کند. بنابراین ماهیت این کدهای شکل گرفته تعریف‌کننده نوع رابطه این دولت با سایر دولت‌ها و کشورها است. (همان)

شکل سه: سلسله مراتب شهرهای جهانی (اکتو، ۲۰۰۹؛ تیلور، ۲۰۰۴ برگرفته از ذکی و همکاران، ۱۳۹۴: ۷۱)

۳- معیارهای رتبه بندی شهر جهانی

محققان برای سنجش میزان جهانی بودن شهرها از معیارهای گوناگونی استفاده می کنند که اغلب آنها ماهیت اقتصادی دارند. از مهمترین مشکلات برای دستیابی به معیارهایی جامع برای رتبه بندی شهرهای جهانی، نبود داده های مناسب درباره همه شهرهای مورد بررسی چه از نظر جامعیت و چه همانندی بین شهرهای مختلف و نبود اجماع نظر کافی درباره خصوصیات شهر جهانی است. با تلاش هایی که تاکنون انجام شده، معیارهای رتبه بندی شهرهای جهانی نیز در حال توسعه و تکامل هستند. با وجود اهمیت معیارها و شاخصها، در ادبیات موجود در رابطه با شهرهای جهانی، عمده بررسی ها بر رابطه بین شهر و جهانی شدن و توصیف کیفی از خصوصیات شهرهای جهانی تمرکز یافته و توجه کمتری به ارائه شاخص های کمی برای شکل گیری شهر جهانی شده است. شاخص های کمی، اهمیت زیادی برای دولتها و برنامه ریزانی دارد که می خواهند شهرهای خود را به سمت جهانی شدن هدایت کنند. (Cay & Cit, 2005. 239) با وجود تنوع در معیارهایی که در مطالعات مختلف برای تعیین سطح جهانی بودن شهرها و رتبه بندی آنها مورد استفاده قرار گرفته است و آن چنان که از تعاریف شهرهای جهانی بر می آید، معیارهای پرکاربرد برای رتبه بندی شهرهای جهانی شامل؛ فعالیت در زمینه اقتصاد جهانی (بر اساس شاخص های تعداد نمایندگی شرکت های فراملی، مراکز مالی و تعداد بانک های جهانی، ارزش بازارهای سهام، وضعیت انتقال پول به خارج از کشور)؛ میزبانی کنفرانس ها و همایش های علمی، فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و ورزشی برگزار شده در شهرها در مقیاس جهانی؛ میزان به هم پیوستگی اجتماعی ساکنان شهرها با خارج از سرزمین مادری خود بر اساس وضعیت استفاده از اینترنت و ارتباطات مخابراتی با خارج از کشورها و پذیرایی از مسافران کاری و تفریحی (بر اساس تعداد خطوط پروازی و پروازهای بین المللی) است. رتبه بندی شهرها بر اساس این معیارها نمایانگر میزان پیوستگی شهرها با فضای جهانی و رتبه جهانی بودن آنها است. (پور احمد و همکاران، ۱۳۹۰: ۳۷)

شکل چهار: پیوندهای شهرهای جهانی با ۴ جهان شهر (تیلور، ۲۰۰۴: به نقل از ذکی و همکاران، ۱۳۹۴: ۷۲)

شهرهای جهانی را اغلب بر مبنای قدرت اقتصادی-سیاسی و اندازه سهمی که در شکل‌گیری شبکه‌های جهانی دارند، طبقه‌بندی می‌کنند. با ملحوظ داشتن نتایج مطالعات افرادی چون فریدمن و ساسن که از نظریه پردازان مهم شهرهای جهانی به حساب می‌آیند، کامل‌ترین طبقه‌بندی را از این نظر گروه تحقیقات شهرهای جهانی و جهانی شدن دانشگاه لاف برو ارائه داده‌اند، این طبقه‌بندی شهرهای جهان را در سه رده آلفا، بتا و گاما تقسیم کرده و شهرها را از نظر دارا بودن ارزش‌های جهانی شهری از ۱۲ به ۱ مرتب کرده است. (پورموسی و دیگران، ۱۳۹۱؛ ۱۳۶-۱۳۷) طبق جدول شماره یک شهر تهران جزء شهرهای دارای کمترین شواهد از لحاظ جهانی بودن می‌باشد.

جدول یک- فهرست شهرهای جهانی بر اساس امتیاز ۱ تا ۱۲ از لحاظ جهانی بودن

نام شهر	میزان امتیازات	طبقه بندی شهرها
لندن، پاریس، نیویورک، توکیو	۱۲	شهرهای جهانی آلفا
شیکاگو، فرانکفورت، هنگ کنگ، اس آنجلس، میلان، سنگاپور	۱۰	
سائفرانسیسکو، سیدنی، تورنتو، زوریخ	۹	شهرهای جهانی بتا
بروکسل، مادرید، مکزیکوسیتی، ساووپولو	۸	
مسکو، استنبول	۷	
آمستردام، بوستون، کاراکاس، دالاس، دوسلدورف، ژنو، هاستون، جاکارتا، ژوهانسبورگ، ملبورن، اوزاکا، پراگ، تایپه، سانتیاگو، واشنگتن	۶	شهرهای جهانی گاما
بانکوک، پکن، استکهلم، پورشو	۵	
آتلانتا، بارسلون، برلین، بوینس آیرس، بوداپست، کپنهاگ، هامبورگ، استانبول، کوالالمپور، مانیل، میامی، مینه، پوینس، مونترال، هونج‌شانگهای	۴	
اوکلند، دویلین، هلسنکی، بوگزامبورگ، ایون، جمبی، دهلی، نوخیلا، دلفی، ریو، تپل، آویوین	شواهد نسبتا قوی تا کمترین شواهد از لحاظ جهانی بودن	شهرهای دارای شواهد نسبتا قوی تا کمترین شواهد از لحاظ جهانی بودن
ابوظبی، آلماتی، آتن، بیرمنگام، بوگوتا، بریتسلاو، بریسمان، بوخارسته	شواهد نسبی (۲)	
قاهره، کیولنده، کولون، دترویت، دهلی، شهر هوشی، مینه، کیف، ایما، ایسیون، منچستر، مونه ویدئو، اوسلو، ترام، ریاض، سیاتل، استونگارت، لاهه، ونکوور	کمترین شواهد (۱)	
آدلاید، آنتورپ، آرس، بالتیمور، بنگالور، بولونا، بریلیه، کالگری، کپ تاون، کلمبو، کلمبوس، درسدن، ادینبرگ، جنوا، گلاسکو، گوتنبرگ، کوانگ زو، هلنوی، کازانسکی، لیدز، لیل، ماری، ریچموند، سن پیتزبورگ، تاشکند، تهران، شیوانا، تورن، اوترخت، ولینگتون		

ماخذ: پورموسی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۳۷

روش پژوهش

برای تحقق این پژوهش، روش تحقیق توصیفی - تحلیلی استفاده شده است. در این روش ابتدا جمع آوری داده‌ها به خصوص داده‌ها و شاخص‌هایی که براساس آنها جهان شهرها شناسایی شدند به وسیله روش کتابخان ای انجام گرفته است. سپس در قسمت تجزیه و تحلیل مطالب در راستای شناسایی شاخص‌های جهانی شدن با در نظر گرفتن شرایط محلی و همچنین میزان دسترسی به داده‌های آماری، شاخص‌های استخراج شده با شرایط کلانشهر تهران تطبیق داده شدند. همچنین میزان تاثیرگذاری این شاخص‌ها بر جهانی شدن تهران از طریق پرسشنامه مورد ارزیابی قرار گرفته است. جامعه آماری در این بررسی اساتید، متخصصین و دانشجویان بوده‌اند و تعدد پرسشنامه‌ها با توجه به شرط استفاده از تحلیل عاملی، پنج برابر تعداد شاخصها و ۱۰۰ عدد بوده است. به منظور ارزیابی از روش تحلیل عاملی و تحلیل رگرسیونی با استفاده

از نرم افزار spss بهره گرفته شده است. همچنین جهت تعیین پایایی ابزار تحقیق گویه‌های طرح شده از ضریب الفای کرونباخ استفاده شده و برای این منظور تعداد ۳۰ پرسشنامه تکمیل و پیش آزمون گردید. میزان اعتبار سازه‌ای پرسشنامه نیز با روش تحلیل عاملی مورد آزمون قرار گرفت. در روش تحلیل عاملی با استفاده از مقدار KMO و آزمون بارتلت میزان اعتبار سازه‌ای پرسشنامه مورد آزمون قرار گرفت و طبق جدول شماره یک، مقدار KMO برابر ۰.۸۷۶ می‌باشد که نشانگر کفایت نمونه‌ها است و همچنین مقدار آزمون بارتلت با سطح اطمینان ۰.۰۵، برابر ۳.۲۷۸ است که نشان می‌دهد تفکیک عاملی براساس بارهای عاملی صحیح بوده و بین عاملها هم پوشانی وجود ندارد. ضریب اعتبار پایایی پرسشنامه نیز با آزمون آلفای کرونباخ بدست آمد. طبق این آزمون، ضریب بیش از ۰.۷ محاسبه گردید، که نشان می‌دهد پایایی ابزار تحقیق (پرسشنامه) مطلوب است.

جدول شماره دو - مقدار متغیرهای تحلیل عاملی در آزمون پرسشنامه تحقیق

متغیر	KMO	آزمون بارتلت	درجه آزادی	سطح معنی داری
مقدار	۰.۸۷۶	۳.۲۷۸	۳۸۰	۰.۰۰۰

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۶

عوامل منتخب و شاخص‌های مرتبط با آنها به شرح جدول ذیل است:

جدول سه: عوامل منتخب و شاخص‌های مرتبط با آنها

ردیف	عامل	شاخصها	منابع
۱	تسهیلات خدماتی و مالی	تعداد دفاتر موسسات خدمات تجاری - جریان آزاد کالا- استقرار شرکتهای تولید کننده خدمات- خدمات مالی- تمرکز زدایی سیاسی	Shatkin,2007 ; Short et al,2000 ;Narayana ,2008 ;Friedmann et al,1982; Short,2002; Kratke ,2000
۲	همزیستی فرهنگی - سیاسی	جذب مسافرین و جمیعت خارجی - دانشگاههای بین المللی- وجود فضای شهری با کیفیت- زمینه های سیاسی و ایدئولوژی خاص	Hales et al,2010 ; Beaver stock et al,2000; Sites,2000; Friedmann et al,1982;Sassen,2000
۳	تعاملات اقتصادی فرامرزی	برگزاری کنفرانس و نمایشگاه-ارتباط اقتصاد ملی با اقتصاد جهانی- جذب سرمایه گذاری خارجی-ارتباط با شهرهای جهانی فعال	Narayana,2008;Globalization and cities,2002; Sassen,1991, Hales et al,2010;Sites,2000; Kratke ,2000;Hales et al,2000
۴	تبادل دانش و اطلاعات	دسترسی به اینترنت پرسرعت- شرایط مساعد برای جذب نخبگان	Castells ,2010; Short et al,2000 ;Narayana ,2008, Beaver stock et al,2000;Kratke,2000;Sassen,2000
۵	روابط بین المللی	خدمات گردشگری -استقرار شرکت های چند ملیتی- وجود خدمات حمل و نقل	Kratke,2000;Sassen,1991; Globalization and cities,2002; Sites,-2000, Kratke ,2000

تجزیه و تحلیل

تحلیل رگرسیونی نوعی تکنیک آماری برای بررسی و مدل سازی ارتباط بین متغیرها است. این تحلیل زمانی بکار می رود که از طریق چندین متغیر مستقل، بخواهیم متغیر وابسته را تحلیل و پیش بینی نمائیم. در این مرحله از پژوهش، تحلیل رگرسیونی برای بررسی میزان همبستگی بین متغیر وابسته (جهانی شدن) و متغیرهای مستقل مورد استفاده قرار گرفته است. براساس نتایج بدست آمده از جدول شماره چهار، بیشترین مقدار همبستگی جهانی شدن تهران با شاخص تعاملات اقتصادی فرامرزی ($R^2=0.645$) است. با توجه به اینکه ضریب آماره R^2 برابر با 0.645 است، می توان گفت که همبستگی میان جهانی شدن تهران با شاخص تعاملات اقتصادی فرامرزی بالاتر از حد متوسط است. این عامل نشان می دهد که جهانی شدن تهران وابستگی زیادی به تحولات و توسعه مناسبات تعاملات اقتصادی فرامرزی دارد و اگر بتوانیم شاخصها و امکانات، جریانها و محدودیت های تعاملات اقتصادی فرامرزی تهران را مورد توجه و برنامه ریزی قرار دهیم، حل مسائل و مشکلات جهانی شدن تهران دور از انتظار نخواهد بود. مقدار سطح معنی داری نیز طبق سطح اطمینان 95% ، کمتر از $0.05 < P$ است. از این رو همبستگی بدست آمده مورد تایید بوده و می توان آن را به کل جامعه آماری تعمیم داد. همچنین با توجه به مقدار R ، می توان گفت که شاخص تعاملات اقتصادی فرامرزی می تواند 58% از متغیر جهانی شدن تهران را توجیه کند که این مقدار همبستگی بسیار قابل توجه است و نشان می دهد که مدل رگرسیون خطی به خوبی می تواند برای پیش بینی متغیر وابسته مورد استفاده قرار گیرد. این پیش بینی، با توجه به مقدار سطح معنی داری 0.000 قابل تعمیم و مورد تایید است. پس از آن، شاخص های همزیستی فرهنگی - سیاسی ($R^2=0.634$)، روابط بین المللی ($R^2=0.508$)، تبادل دانش و اطلاعات ($R^2=0.373$) و تسهیلات خدماتی و مالی ($R^2=0.337$) به ترتیب بیشترین همبستگی را با متغیر جهانی شدن تهران دارند.

جدول شماره چهار- تحلیل همبستگی عوامل موثر بر جهانی شدن تهران با آزمون رگرسیون چندگانه

شاخصها	R	R ²	R ² اصلاحی	F	B	sig	خطای استاندارد	Beta	T	sig
تبادل دانش و اطلاعات	0.514	0.373	0.17	79.07	0.169	0.000	0.019	0.415	8.892	0.000
تعاملات اقتصادی فرامرزی	0.588	0.645	0.344	200.043	0.228	0.000	0.016	0.588	14.144	0.000

0.00 0	9.98 7	0.456	0.034	0.000	0.344	99.73 4	0.206	0.508	0.456	روابط بین المللی
0.00 0	13.7 72	0.578	0.019	0.000	0.257	189.6 76	0.332	0.634	0.578	همزیستی فرهنگی - سیاسی
0.00 0	7.76 3	0.37	0.032	0.000	0.246	60.26 7	0.135	0.337	0.37	تسهیلات خدماتی و مالی

تحلیل مسیر

بعد از مشخص شدن میزان همبستگی جهانی شدن تهران و عوامل فوق، با استفاده از روش تحلیل مسیر، میزان و نحوه تاثیر هر کدام از این عوامل در میزان جهانی شدن تهران مورد بررسی قرار گرفته است. در واقع، تحلیل مسیر نوعی تحلیل رگرسیونی است که برای درک علیت و نمایش الگوی روابط علی در میان مجموعه‌ای از متغیرهای مرتبط باهم کاربرد دارند. (حافظ نیا، ۱۳۸۹: ۲۹۳)

مهمترین پارامترهای تحلیل مسیر شامل اثر مستقیم، اثر غیرمستقیم و اثر کل است که در آن واریانس شاخصها به عنوان اثر مستقیم برآورد می‌شود. در مرحله بعد، اثر غیرمستقیم از طریق حاصل ضرائب هر مسیر بدست می‌آید و نشان دهنده تاثیر یک متغیر مستقل (X) بر متغیر وابسته (Y) از طریق یک متغیر واسطه (Z) است. هر چه ضریب اثر غیرمستقیم بیشتر باشد نشان دهنده کاذب بودن اثر مستقیم و تاثیر بیشتر متغیر واسطه‌ای است. علاوه بر این، اثر کل نیز از مجموع اثر مستقیم و غیرمستقیم بدست می‌آید، که درون‌زا و برون‌زا بودن متغیرها را آشکار می‌کند. متغیر برون‌زا، متغیری است که تحت تاثیر هیچ یک از شاخصها و متغیرهای دیگر قرار نگرفته باشد. متغیر درون‌زا نیز متغیری است که تحت تاثیر یک یا چند متغیر دیگر قرار گرفته باشد. (آذر، ۱۳۸۱: ۶۸)

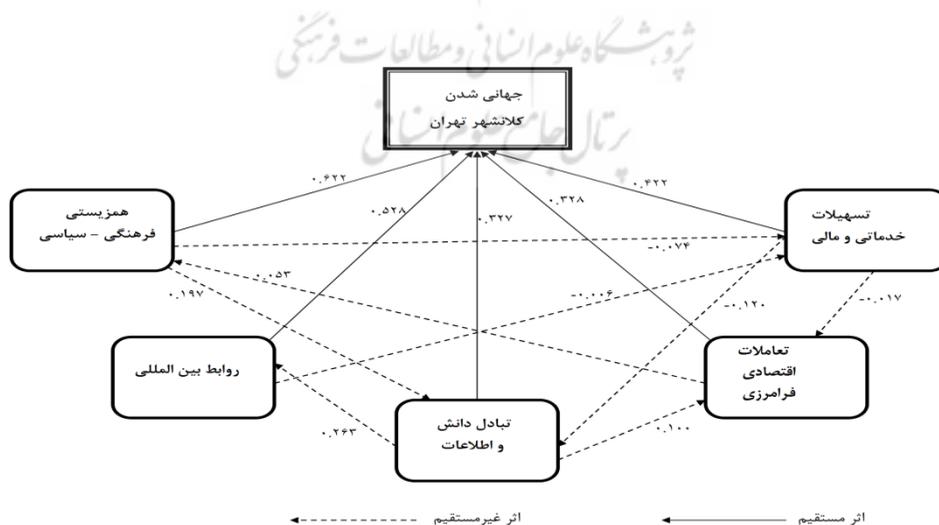
طبق نتایج جدول پنج، مقدار اثر کل شاخصها به ترتیب برای شاخص همزیستی فرهنگی - سیاسی ۰.۵۸۸، تعاملات اقتصادی فرامرزی ۰.۵۷۸، روابط بین‌المللی ۰.۴۵۶، تسهیلات خدماتی و مالی ۰.۴۱۶ و تبادل دانش و اطلاعات ۰.۳۷۰ است. با توجه به اینکه مقدار ضریب کل در تمامی شاخصها بیش از ۰.۳ است، از اینرو شاخصها درون‌زا بوده و تحت تاثیر یکدیگر قرار دارد و مقدار تاثیرشان بر جهانی شدن واقعی است. در نتیجه توسعه و بهبود شاخص‌های فوق موجب ارتقاء وضعیت در جهانی شدن تهران خواهد شد.

علاوه بر این مقدار اثر مستقیم که بیان کننده تاثیر شاخص بر جهانی شدن بدون دخالت سایر شاخصها است، کمی متفاوت از اثر کل است و گویای این مطلب است که شاخصها بطور مستقیم تاثیر زیادی بر جهانی شدن دارند. تاثیر آنها از طریق شاخصهای دیگر پایین است و در برخی موارد منفی است (نمودار ۱). در این میان، شاخص همزیستی فرهنگی - سیاسی ($\beta=0.622$) بیشترین اثر را بطور مستقیم در جهانی شدن تهران دارد و شاخص های تعاملات اقتصادی فرامرزی ($\beta=0.528$)، تسهیلات خدماتی و مالی ($\beta=0.422$)، روابط بین المللی ($\beta=0.327$) و تبادل دانش و اطلاعات ($\beta=0.328$) به ترتیب در رتبه های بعدی قرار دارند.

جدول شماره پنج- تاثیر شاخصهای پژوهش بر جهانی شدن کلانشهر تهران

شاخصها	اثر مستقیم	اثر غیر مستقیم	اثر کل
تسهیلات خدماتی و مالی	0.422	-0.0064	0.416
تبادل دانش و اطلاعات	0.328	0.0424	0.370
روابط بین المللی	0.327	0.1294	0.456
تعاملات اقتصادی فرامرزی	0.528	0.0496	0.578
همزیستی فرهنگی - سیاسی	0.622	-0.0341	0.588

نمودار شماره یک - مدل تحقیق در زمینه میزان و مسیر تاثیر شاخصها بر یکدیگر و بر جهانی شدن کلانشهر تهران

ماخذ: نگارنده، ۱۳۹۶

چالش‌های پیش روی کلانشهر تهران در عصر جهانی شدن

جایگاه ضعیف کلان شهر تهران در سطح بین‌المللی کلان شهر تهران به عنوان پرجمعیت ترین پایتخت در میان کشورهای خاورمیانه از موقعیت ویژه‌ای در منطقه برخوردار است. تهران قابلیت فیزیکی مرکزیت داشتن در تعامل شهری خاورمیانه را داراست، ولیکن به دلیل عدم مدیریت و نداشتن برنامه کلان اقتصادی در چهار راه تعامل شهری در خاورمیانه هنوز جایگاه ویژه‌ای اخذ نکرده است. (سیاف زاده، ۱۳۹۱: ۱۴۹) سرزمین ایران چه در زمان قدیم که در کنار تمدن کهنی چون مصر می‌زیسته و چه بعدها در کنار حکومت اقتدارگرا و توسعه طلب عثمانی همواره جایگاه منحصر به فرد خود را داشته است، در حال حاضر نیز با قرار گرفتن در کانون تحولات عمده سیاسی در منطقه و ویژگی خاص ژئوپلیتیکی اش کشوری است که از چند جهت مورد توجه قرار گرفته است. (همان، ۱۰۵) در حال حاضر تهران داعیه پایتخت اسلامی را دارد و این در حالی است که در منطقه رقابت‌هایی وجود داشته و عدم پذیرش نیز در قبال ایران وجود دارد، در شرایط فعلی در مقایسه تهران با شهرهایی چون قاهره که از قدمت تاریخی و مرکزیت علوم دینی، وجود دانشگاه‌های اسلامی و همچنین مراکز تحقیق دانشمندان علوم مذهبی و اسلام برخوردار است و یا شهر استانبول ترکیه که از طریق جلب توریست موقعیت ممتازی را برای خود رقم زده است، چنانکه بسیاری از این امتیازات را تهران می‌داشت، موقعیت جامع تر و مناسب‌تری برای مرکزیت در خاورمیانه را دارا بود، در حال حاضر با وجود مشکلاتی نظیر فشار جمعیت، ترافیک، عدم مدیریت صحیح در سطح شهر، هوای آلوده و حتی عدم امنیت و سلامت جهانگردان خارجی و... شهر تهران را در تحقق این امر با مشکل مواجه می‌سازد. (همان)

برای راهیابی شهر تهران به توسعه شهری و در نهایت تعامل فرهنگ شهری در خاورمیانه اقداماتی مانند گشودگی در راه ارتباط میان کشورها و سهولت در امر صدور ویزا می‌تواند تا حدود مؤثر باشد. ضمن آنکه شهر تهران باید دارای یک خصوصیت جهانگردی و جهانی فکر کردن باشد. خصوصیتی که شهرهایی چون مسکو، لندن و یا بانکوک فاقد آن هستند و تهران در صورت داشتن چنین بینشی قطعاً خواهد توانست مرکز و چهار راه تعامل شهری در منطقه پر افت و خیز خاورمیانه باشد. پایتخت ایران باید به ثبات سیاسی و مدیریتی که لازمه مطرح شدن حداقل در محیط پیرامونش هست، برسد. (همان) تمامی این عوامل در حالی است که هر روز بر دامنه کشمکش‌های سیاسی و اقتصادی در منطقه افزوده می‌شود. از یک طرف منافع استراتژیک ترکیه با رژیم صهیونیستی پیوند خورده و از طرف دیگر اکثر کشورهای عرب در حوزه خلیج فارس در

پیمانی واحد خواستار برخی ضمانت‌های امنیتی و مرزی در کنار سایر مراودات بازرگانی و تجار خود با کشورهای دیگر و به ویژه ایران هستند. ضمن آنکه همسایه‌های تازه استقلال یافته در شمال دریای خزر از قبل منابع قابل توجه نفت و گاز تمایل به حضور مقتدری در منطقه دارند. (سیاف زاده، ۱۳۹۱: ۱۵۱)

همه اینها می‌تواند کشور ما را در موقعیتی برتر برای اتخاذ تصمیم گیری‌های مهم منطقه‌ای قرار دهد و این در صورتی است که تهران به عنوان مرکز بتواند جایگاه خود را در این حوزه به دست آورد. نبود دفاتر و مراکز بین‌المللی مهم در تهران یکی دیگر از نقایصی است که مانع تحقق هدف مزبور برای ما می‌شود، مثلاً در شهر بانکوک پایتخت کشور تایلند، سازمان‌های جهانی و یا حتی دفتر "اسکاف" مستقر هستند، در نتیجه این شهر به عنوان یک شهر منطقه‌ای خارج از کشور تایلند مطرح می‌شود و در ادامه آن در برخی زمینه‌ها و تصمیم گیری‌های مهم نقشی را ایفا خواهد کرد. در حالی که ما در تهران هنوز این مراکز را نداشته و بعید به نظر می‌رسد که در آینده نزدیک شاهد فعالیت گسترده‌ای در این موارد باشیم. (همان)

کلانشهر تهران از نقاط ضعف، محدودیت‌ها و چالش‌های زیادی در سطح محلی، ملی و فراملی جهت ورود به درون جهانی شدن روبرو می‌باشد. این چالشها و محدودیتها را بایستی از دو منظر ضعف در ساختارها و نظام کلان جامعه (سطح ملی و فراملی) و همچنین محدودیت‌های زیر ساختی وزیر بنایی ملزوم برای تبدیل شدن به یک شهر جهانی (سطح محلی) نگریست. در جدول شماره شش به ارائه چالش‌های موثر در کلانشهر تهران به طور اخص و کلانشهرهای ایران به طور اعم، در عرصه جهانی شدن به تفکیک بخشهای مختلف با توجه به مقتضیات قرن ۲۱ اقدام می‌شود:

جدول شماره شش: چالش‌های موثر در کلانشهر تهران در عرصه جهانی شدن

عرصه‌های جهانی شدن	چالشها
بخش فرهنگی	فرهنگ‌های بیگانه تاثیرات مخربی (اغلب اخلاقی) بر آداب و رسوم و ارزشهای فرهنگ ملی داشته‌اند- عوامل جهانی شدن فرهنگ تنشهای اجتماعی موجود را تشدید می‌کند- جهانی شدن فرهنگ باعث کم رنگ شدن مرزها و هویت شهری شده و مرزگشایی را تشدید می‌بخشد- پویش‌های مرکزگشای جهانی شدن بارزتر شده زیرا برخی مردم و فرهنگهای شهری از تهاجم جهانی شدن احساس تهدید می‌نمایند- هنجارهای جهانی شدن آداب و رسوم را در شهرها تحلیل می‌برد- فرایندهای جهان گیر هویت‌های محلی را تحت تاثیر قرار می‌دهد- رویه‌های اجتماعی که در معرض بر رسی و اصلاح قرار دارند موجب دگرگونی بنیادی ارزشهای فرهنگی می‌شوند- جهانی شدن زندگی اجتماعی را از حالت مکان مند به فضا مند تبدیل نموده است- خلق فضای مجازی نقش مکان و سرزمین را به عنوان عامل هویت بخش تضعیف نموده است- جهانی شدن تنوع و نسبت فرهنگی را در شهرها به مخاطره افکنده است.

	<p>بخش اقتصادی</p> <p>تعارض میان اهداف استراتژیک اقتصادی و فرهنگ حاکم که این تعارض منجر به ایجاد کندی و توقف در اجرای برنامه‌های استراتژیک اقتصادی می‌شود- حجم مبادلات اقتصادی و گردش سرمایه جهانی کلانشهر در مقایسه با شهرهایی چون دبی، هنگ کنگ، سنگاپور بسیار پایین است- تعرفه بسیار بالای گمرکی در کشور حدود ۳۲.۴ درصد در مقایسه با کره که حدود ۳.۵ درصد است - تحت تاثیر قرار گرفتن اقتصاد کلانشهر از اقتصاد جهانی- خسارات ناشی از تفاوت نظام تولید و درآمد کشور با جهان- آسیب‌های گسترده نظام اقتصادی در مقابل نظام دیجیتال.</p>
	<p>بخش اجتماعی</p> <p>فرایند جهانی شدن گسست فضا و مکان را شتاب بخشیده است- شهروندی یک موقعیت سطحی، ضعیف و آسیب پذیر دارد- تصلب هویتی و عدم تطبیق عناصر پایدار هویتی- برهم خوردن بافت اکولوژیکی و تشدید شدن تضاد اجتماعی- تحولات ساختاری و دیوان سالاری به عنوان یک روش غالب در تعاملات اجتماعات شهری</p>
	<p>بخش فناوری ارتباطات IT</p> <p>زیرساخت‌های نامناسب و منابع ناکافی برای ارائه خدمات و برنا مه ریزی IT- معایرت ساختار کنونی مدیریت شهری با اداره شهرهای مجازی- عدم همگن سازی توسعه ارتباطات به عنوان زیر ساخت‌های عمده شهرهای مجازی- مشخص نبودن جایگاه سیستم DSS که می‌تواند به عنوان سیستم‌های پشتیبانی کننده در تصمیم‌گیریهای مدیریتی اعمال گردد- عدم تعاریف از واحدهای شهری هوشمند- محدود بودن ترمینالهای ارتباطی سدی در مقابل پیشرفت جریانات ارتباطی محسوب می‌گردد- عدم توجه لازم به تحقیقات و پژوهش در زمینه فناوری ارتباطات</p>
	<p>بخش کالبدی - فضایی</p> <p>تعارض مظاهر سنت و مدرنیته در معماری- امروزه تحت تاثیر عامل جهانی شدن مکان و سرزمین مفهوم نقش هویت خود را تا حد زیادی از دست داده و خواهد داد- جهانی شدن بواسطه سرزمین زدایی پیوند فرهنگ با کالبد مکان را تضعیف می‌کند- ظرفیت اطلاعاتی اندک و توانایی کم در تنوع فن آوارانه جدید- حاکمیت سرمایه به جای حاکمیت انسان و تاثیر این تفکر بر روح و کالبد کلانشهر</p>
	<p>بخش محیط زیست شهری</p> <p>عدم وجود یک مدیریت جامع گرو مناسب و نبود استقلال کافی برای حفاظت از محیط زیست شهری پایدار کلانشهر- بین قوانین موجود و برنامه‌های توسعه پایدار شهری نوعی تضاد وجود دارد- فزونی گرفتن نیازهای شهروندان برپتانسیل‌های زیست محیطی- توجه نداشتن به ظرفیتهای بارگذاری زیست محیطی- وجود یک مدیریت بسته و مشارکت ندادن مردم در افزایش تخریب محیط زیست موثر است- نابودی منابع طبیعی از جمله زمین‌های کشاورزی و منابع آب</p>
	<p>بخش مدیریت شهری</p> <p>نارسایی و ابهامات قانونی موجود در قوانین مدیریت شهری- پایگاه فکری اصلی سازماندهی در بخش مدیریت شهری بر محور درون گرایی استوار است- گرایش شدید به فردگرایی در مدیریت شهری وجود دارد- مشکل عدم قابلیت در انعطاف ساختار مدیریتی- ضعف فرهنگ مدنی یا سرمایه اجتماعی و سطح پایین اعتماد اجتماعی- عدم هماهنگی لازم بین اهداف برنامه های توسعه شهری با برنا مه های ناحیه‌ای، منطقه ای، ملی توسط سازمانهای فرابخشی- مدون نبودن سیستم و حاکمیت فرهنگ شفاهی در اجرای فرایندهای مدیریت شهری</p>
	<p>بخش توسعه شهری پایدار</p> <p>نامناسب نبودن سطح استاندارد مسکن و خدمات شهری، نابرابری اجتماعی- برنامه‌های توسعه بر محور فراهم کردن امکانات برای رشد اقتصادی و نابودی منابع طبیعی استوار است- عدم انسجام نظام تصمیم گیری و مدیریت مراکز جمعیتی و فعالییت و محیطهای پیرامون در تمامی سطوح فضایی- نابودی منابع طبیعی شهری، توسعه ناموزون شهر، فقدان مدیریت کارآمد شهری- کاربریهای صنعتی آلوده ساز، بدون معیار و ضوابط محیطی مکان یابی شده اند- تضاد بالقوه بین حفظ کیفیت زندگی و تضمین ثبات بوم شناختی</p>

ماخذ: (نصیری، ۱۳۸۸)

پایداری کلانشهر تهران در جایگاه فرامنطقه‌ای- جهانی آن و بهره برداری از فرصتهای جهانی شدن

با توجه به ویژگی‌ها و تاثیر پدیده جهانی شدن بر شهرها عمده کلانشهرهای ایران در دهه اخیر با چالش‌های جدی ذیل مواجه بوده‌اند:

- عدم ایجاد اشتغال و درآمد متناسب با افزایش جمعیت

- کاهش توان تامین زیر بناها و خدمات رسانی شهرها

- افزایش آلودگی محیط زیست و تخریب منابع طبیعی حومه

پایداری کلانشهر تهران نیز در وجه اقتصادی (برای رویارویی با چالش عظیم ایجاد اشتغال برای جمعیت جوان آن و ایجاد پایه‌های درآمدی برای تامین زیر بناها و خدمات مورد نیاز) به تجهیز منابعی متفاوت از روال ناکافی کنونی نیاز دارد. در این راستا کلانشهر تهران مانند دیگر کلانشهرهای موفق، ناگزیر باید به بازارهایی فراتر از منطقه و جذب منابع خارجی نیازمند است و نیز مشکلات پیچیده و حاد زیست محیطی کلانشهر تهران، فرصت برای خلق راه حلها نداده و استفاده از تجارب جهان (بویژه در زمینه فناوری سازگار با محیط زیست) را اجتناب ناپذیر می‌کند. (سازمان مدیریت و برنامه ریزی، ۱۳۸۴: ۹۲-۹۰) از نگاهی دیگر نیز ضرورت ارتباط و نقش جهانی تهران آشکار می‌شود؛ سیاست‌های راهبردی توسعه ملی در رهایی از اقتصاد متکی به نفت که بارها مورد تاکید دولتمردان کشور قرار گرفته است، به کلانشهرها با توانایی‌های زیاد در ارتباطات جهانی نیاز دارد. اگر برای تحقق این سیاستها به دنبال جهشی در صدور خدمات برتر، در انتقال فن آوری سطح بالا، در بازاریابی تولید کشور، در ورود گردشگران خارجی و سرانجام در ترانزیت کالا و مسافر باشیم، باید بدانیم که نقش محوری را کلانشهر تهران به عنوان مهمترین پایگاه ملی در ارتباط جهانی ایفا خواند کرد و مزیت رقابتی تهران در برابر دیگر رقبای منطقه‌ای (همچون استانبول، دبی، و بحرین) باید تقویت گردد.

- حضور شرکتهای فراملیتی با نداشتن تعلق خاطر به بوم و عدم الزام به پاسخگویی محلی و ملی (در روال کنونی جهانی شدن) باعث بهره کشی بی رحمانه از منابع طبیعی و کاهش کیفیت محیط زیست برای اجتماعات محلی می‌شود. در اینجا نقش دولت ملی در مذاکرات و تنظیم شرایط فعالیت سرمایه گذاران خارجی بسیار مهم است و می‌بایست برای منابع جمع، نقش تنظیمی خود را قویا ایفا نماید هر چند به موازات این نقش لازم است از توانمندسازی اجتماعات محلی (از

طریق ایجاد تشکلهای مدنی برآمده از قلمروهای محلی، سازماندهی و آموزش آنها و واگذاری اختیارات و منابع متناسب به آنها) حمایت کند.

- ایجاد شهرهای دوگانه و تشدید دوسطحی شدن اجتماعات از دیگر موارد است. در اینجا نیز نقش نظارت دولت ملی حائز اهمیت بسیاری است که در همکاری با نهادهای مدیریتی کلانشهر و سازمانهای غیر دولتی کارا خواهد بود و در پس بسیاری از فرایندهای جهانی شدن وجود دارد که به نفع سیاستهای حمایت اجتماعی (از گروه‌های به حاشیه رانده شده) می‌پردازد. چنانچه تمهیداتی در این رابطه انجام نگیرد، دست کم در دراز مدت بی‌ثباتی اجتماعی، سیاسی و ناپایداری کلان شهر را موجب خواهد شد که راهبرد اعمال حاکمیت شهروندان از طریق نهادهای مدنی برآمده قلمروهای محلی و یا حمایت دولت ملی، کار آفرین اقدام است.

- فرایند جهانی شدن به روال کنونی موجب (حاکمیت زدایی) شهروندان کلانشهر و ایجاد جوامع شبکه در ارتباطات جهانی است و در نتیجه هویت و وحدت ملی را تضعیف می‌نماید. همچنین اقتصاد جهانی به منطقه کلانشهری به عنوان واحد فضایی- اقتصادی خویش (به جای دولت- ملتها) برای کارکرد خود روی می‌آورد و گاه همبستگی به مراتب بیشتری بین شبکه جهانی این واحدها نسبت به ارتباطشان با اقتصاد ملی مشاهده می‌شود. از اینرو نیاز به، شیوه حکمرانی شهری نوینی است قادر به هدایت و کنترل (قدرت‌های بی‌مکان جهانی) و (مکان‌های با قدرت محلی) در مجموعه کلانشهر شود. این شیوه نوین حکمرانی می‌بایست نهادهای مدیریتی جدیدی در سطح منطقه کلان شهری (نه فقط خود کلانشهر) برای هماهنگی و یکپارچگی حکمرانی در اداره نظام‌های پشتیبان پایداری کلانشهر (بویژه اکوسیستم کلانشهر) بر پا دارد. در اینجا توجه به مفهوم سرمایه اجتماعی (به معنای مجموعه‌ای هنجارها و ارزش‌های غیررسمی ما بین اعضای اجتماعات که موجب همیاری و هم افزایی نیروها می‌شود) ضروری است تا با اتخاذ سیاست‌های مشارکت طلبانه، عدالت خواهانه و مردم سالارانه به آن در کلانشهر نائل شویم و هویت و وحدت ملی را تقویت کنیم. (مرکز مطالعات معماری و شهرسازی، ۱۳۸۶: ۵۳-۵۰)

نتیجه گیری

جهانی شدن فرایندی است که خواسته یا ناخواسته شهر را با دگرگونی‌های قابل توجهی روبه رو می‌سازد این موج بازسازی، به حدی سنگین است که اصطلاحاً از آن تحت عبارت «سیل اجتناب ناپذیر جهانی» یاد می‌شود. همانگونه که اشاره شد این سیل با فرصت‌ها و تهدیدهایی همراه است. مصادیق موجود از اقتصاد کشورهای مختلف، این مساله را اثبات کرده که انتخاب

شیوه اقتصاد بازار و تن سپردن به رقابت در مجموع به افزایش رفاه منجر می‌شود، در مقابل این مساله تهدیدهایی همچون به مخاطره افتادن محیط زیست و بروز شکاف درآمدی در جامعه اجتناب ناپذیر است. جهانی شدن، موجب فشردگی زمان و فضا شده و مرزهای جغرافیایی را فرو ریخته است. این فرایند باعث پیدایش یک سیستم شهری جهانی شده و هر شهر بزرگی به عنوان عنصری از این سیستم بزرگ شهری عمل می‌کند. در جهان اسلام، آثار این پدیده خود را به صورت رنگ باختن مظاهر سنتی در الگوهای ساخت مسکن، شهرسازی و معماری، ارتباطات، شیوه‌های تولید و پذیرش تقلید گونه الگوهای جهانی نشان داده است. مطالعه موردی تهران نشان داد که آثار جهانی شدن در قالب تحولات کالبدی، اجتماعی و اقتصادی تهران در طی دهه‌های اخیر به منصفه ظهور رسیده است. بطوری که تغییراتی را در معماری شهر، جهانی شدن گردش سرمایه، الگوی مصرف، بکارگیری طرح‌های متعدد شهری، تلاش برای برپایی دولت الکترونیک و غیره شاهد هستیم. از طرفی با افزایش میزان استفاده از ابزارهای جهانی شدن، میزان علائق ملی کاهش یافته و نیروهای فروملی (هویت محلی، قومی) تقویت شده‌اند.

کلان شهر تهران دارای بالاترین پتانسیل جهانی شدن در میان شهرهای ایران است. طبق مطالعات انجام شده در زمینه شناسایی شهرهای جهانی، در هیچ یک از آنها از تهران در شبکه شهرهای جهانی نام نبرده شده است. به طور دقیقتر از تحقیقات پیتز هال در سال ۱۹۶۶ تا فهرست شهرهای جهانی بیورستورک و دیگران در سال ۱۹۹۹ که از مجموع، معیارهای مختلف شهر تهران در هیچ یک از این مطالعات تحت عنوان شهر جهانی مطرح نشده است. ولی واقع شدن تهران در گذرگاه ارتباطی آسیای شرقی و مرکزی با اروپا، دارا بودن نقش مهم و تأثیرگذاری در معاملات نفتی و گازی جهان، دارا بودن نقش سیاسی مهم و پر اهمیت در منطقه ژئوپلیتیک خاورمیانه و بر عهده داشتن یک نقش راهبردی و هماهنگ کننده در جهان اسلام، شهر تهران را تبدیل به یکی از مهمترین و پر اهمیت ترین مکانهای شهری تبدیل کرده است. از طرفی مرکزیت اقتصادی و سیاسی آن در سطح کشور، تمرکز جمعیتی و به طور کلی سطح جمعیتی آن در مقایسه با مناطق مختلف کشور، در کل جهان و شکل یافتن یک منطقه متروپلیسی، کلانشهری با شهرهای اقماری اطرافشان اشاره نمود.

از یکسو بررسی شاخص‌های بازار بورس اوراق بهادار، معیارهای حمل و نقل هوایی بین‌المللی و شرکتهای خدماتی پیشرفته جهانی می‌توانند ارزش‌گذاری مناسبی در فرآیند شناسایی شهر-های جهانی بدست دهند. ظرفیت بالا در جریان‌های حمل و نقل هوایی بین‌المللی یک شهر در

مجموع می‌تواند نمایانگر سطوح بالای برقراری ارتباطات تجاری و یا غیر تجاری فراملی و همچنین تبادلات علمی و پژوهشی باشد. همچنین توانایی‌های شهرها در ارائه خدمات پیشرفته جهانی هم اکنون بزرگترین و برجسته‌ترین معیار شهرهای جهانی محسوب می‌شود. شدت روابط اقتصادی داخلی و همچنین تلاش برای خصوصی سازی شرکت‌های داخلی و هدایت آنها به بازار بورس تهران باعث شده که شهر تهران در مجموع از موفقیت مناسبی در زمینه کنترل سرمایه داخلی و همچنین نظارت بر بازار داخلی تأکید شود. لیکن به جهت مشارکت نداشتن شرکتها و بنگاه‌های اقتصادی غیر داخلی در بازار بورس تهران، این شهر در این زمینه حتی نمی‌تواند نقش منطقه‌ای را به خود اختصاص دهد. از طرف دیگر نیز برای بدست گرفتن نقش حداقل در مقیاس منطقه‌ای نتوانسته است جذابیت‌های مورد نظر را برای شرکت‌های چند ملیتی ارائه و خدمات پیشرفته مولد تأمین نماید پس می‌توان اذعان نمود شهر تهران بنابر عواملی چون سیاستگذاری‌های اجتماعی و اقتصادی نادرست در مواجهه با نیروهای اقتصادی جهانی، برخوردار نبودن از یک سیستم جامع فراملی نگر در سطوح مختلف جامعه، ضعف زیرساخت‌های کالبدی و ارتباطاتی همسو با نیازهای جهانی، دارا بودن از یک سیستم اقتصادی دولتی و متکی به نفت، وجود بروکراسی دولتی در بسیاری از فرآیندهای مهم اقتصادی، جهانی، فرهنگی و پایین بودن سطح کیفی زندگی ساکنین آن به دلایلی چون آلودگی، کمبود مسکن، بیکاری و ... در سطح نازلی از شبکه شهرهای بزرگ جهانی منطقه باشد.

کلان شهر تهران برای کسب جایگاه رفیع خود در روند جهانی شدن و زنده ماندن در برابر تحولات پرشتاب قرن ۲۱ راهی جز تکیه بر مشارکت آگاهانه شهروندان و به ویژه تشکلهای غیر دولتی و داوطلب ندارد. مدیریت کلان شهرها بر محور سیاست تمرکززدایی و ایجاد دموکراسی در مدیریت امکان پذیر است. تمرکززدایی و معطوف شدن به انرژی پایان ناپذیر شهروندان و پذیرش سازمان‌های غیردولتی به عنوان شریک و نه رقیب از جمله روش‌های ضروری و انکارناپذیر برای مدیریت شهری آینده است، علاوه بر این، جایگاه آموزش مستمر و جریان دانایی و به هنگام بودن پیکر مدیریت شهری به دانش و درک جدید و بکارگیری نخبگان و دانشگاهیان یک ضرورت حیاتی و اجتناب ناپذیر است. کلان شهر تهران به عنوان پرجمعیت ترین پایتخت در میان کشورهای آسیا، خاورمیانه و حتی جهان محسوب می‌شود و از موقعیت ویژه‌ای در منطقه برخوردار است. تهران قابلیت فیزیکی مرکزیت داشتن در تعامل شهری خاورمیانه را داراست، ولیکن به دلیل عدم مدیریت و نداشتن برنامه کلان اقتصادی در چهار راه تعامل شهری در خاورمیانه هنوز جایگاه ویژه‌ای اخذ نکرده است. به نظر می‌رسد در مواجهه با جریان جهانی شدن و تبعات آن باید در وهله اول قواعد

جایگاه جهانی شدن تهران در ژئوپلیتیک قرن بیست و یکم

بازی را پذیرفت تا حتی الامکان بتوان از فرصتهایی که در اختیار قرار می‌گیرد در جهت رشد و ارتقای رفاه جامعه استفاده کرد و در مقابل به شیوه‌هایی برای جبران آسیب‌هایی که از این فرایند حاصل می‌گردد، اندیشید.

جدول شماره هشت: راهکارهای پیشنهادی در راستای جهانی شدن کلانشهر تهران

اولویت	راهکار
۱	برگزاری کنفرانس‌ها و نشست‌های علمی و نمایشگاه‌های فرهنگی - هنری با حضور شرکت کنندگانی از اقصی نقاط دنیا
۲	فراهم آوردن زمینه حقوقی، قانونی و زیرساخت‌های مورد نیاز جهت استقرار شرکت‌های چند ملیتی در کنار ایجاد امنیت اقتصادی
۳	تقویت مبادلات اقتصادی و مالی تهران با سایر شهرهای جهانی فعال
۴	تمرکز زدایی از دولت و تقویت ارتباط افقی بین سازمانها و شرکتها و ادارات مربوطه، تفویض نقش دولت به شرکت‌های خصوصی جهت جذب مشارکت و سرمایه گذاری آنها
۵	ایجاد و بهبود تسهیلات لازم برای جذب جمعیت خارجی نظیر هتل‌هایی با امکانات مناسب، رستوران‌هایی با غذاهای بین‌المللی
۶	حذف موانع تجارت آزاد نظیر تعرفه‌ها، گمرک، فرایندهای اداری زمان بر و غیره
۷	ایجاد زمینه لازم برای استقرار شرکت‌های تولید کننده پیشرفته خدمات نظیر شرکت‌های بانکداری، بیمه، شماره حقوقی و غیره
۸	افزایش کیفیت فضای شهری از طریق ارتقای بهداشت محیط کاهش آلودگی‌های محیطی بویژه آلودگی هوا تاکید بر تکنیک‌های طراحی شهری جهت تقویت و افزایش زیبایی‌های بصری و مطلوبیت‌های محیطی
۹	تقویت خدمات حمل و نقل مسافر و کالا از طریق احداث فرودگاه‌ها و پایانه‌های مسافربری با امکانات و تجهیزات کارآمد و ایمن سازی خطوط هوایی جهت جذب مسافران
۱۰	در نظر گرفتن مشوق‌های مالی نظیر معافیت از گمرک جهت جذب سرمایه گذاری‌های خارجی
۱۱	استقرار شعبات بانک‌های بین‌المللی، جهت تسهیل گردش سرمایه و نیز تبادل کالا در شهر تهران
۱۲	برقراری ارتباط تنگاتنگ میان اقتصاد ملی و اقتصاد جهانی از طریق حضور در بازارهای جهانی، صدور کالا، سرمایه گذاری بر روی مزایای نسبی تهران
۱۳	ارتقای سطح علمی دانشگاهها به منظور کسب اعتبار بین‌المللی و جذب دانشجویان و اساتید سایر کشورها برای تحصیل، تدریس، پژوهش
۱۴	جایگزینی حکمروایی به جای حکومت و تقویت مشارکت مردمی از طریق استقرار حکومت محلی، استفاده از شیوه‌های نظیر منطقه گرایی
۱۵	ایجاد زیرساخت‌های لازم مالی، فرهنگی جهت ایجاد جاذبه برای شرکت‌های چندملیتی به منظور استقرار دفاتر نمایندگی شان
۱۶	ایجاد امکانات مناسب نظیر هتلها و اقامتگاهها، رستوران‌ها، تفریحگاهها هماهنگ با فرهنگ‌های گوناگون

منابع فارسی

کتاب

- ایران زاده، سلیمان (۱۳۸۰)، جهانی شدن و تحولات استراتژیک در مدیریت سازمان، مرکز آموزش مدیریت دولتی
- پرویز آقایی و همکاران (۱۳۹۲)، میزان ادغام تهران در فرآیند جهانی شدن، فصلنامه مطالعات برنامه ریزی شهری، سال اول، شماره چهارم، زمستان
- رنه شورت، جان، (۱۳۹۲)، کلان شهرهای جهانی، جهانی شدن شهرها در دنیای سرمایه داری، ترجمه مهدی داودی، تهران، انتشارات انجمن ژئوپلیتیک ایران
- سیاف زاده، علیرضا (۱۳۹۱)، مدیریت شهری کلان شهر تهران، تهران، انتشارات امیرکبیر
- فنی، زهره (۱۳۸۸)، درآمدی بر جهانی شدن، توسعه و پایداری، انتشارات سازمان جغرافیایی، تهران
- محمداقبر نوبخت، حامد محمدی (۱۳۸۷)، فرآیند جهانی شدن تغییرات و الزامات لازم در حوزه اقتصاد جمهوری اسلامی ایران، تهران، معاونت پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی
- کاظمی، علی اصغر (۱۳۸۰)، جهانی شدن فرهنگ و سیاست، نشر قومس، تهران

مقالات

- احمد پوراحمد و همکاران (۱۳۹۰)، بررسی مفاهیم و شاخص‌های نظریه شهر جهانی، نشریه باغ نظر، سال هشتم، بهار
- عیسی سراقی و همکاران (۱۳۸۸)، فرآیند جهانی شدن و تاثیر آن بر روند شهرنشینی در کلان شهرهای کشورهای در حال توسعه (نمونه موردی: کلان شهر تهران)، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، جلد ۱۰، شماره ۱۳، تابستان
- مظفر صرافی و همکاران (۱۳۹۳)، جهانی شدن، شهرهای جهانی و کلان شهر تهران (نقدی بر دیدگاه نایجل هریس)، نشریه اقتصاد شهر، شماره سوم
- یاشار ذکی و همکاران (۱۳۹۴)، جهان شهرها و نقشه‌های جدید ژئوپلیتیکی، فصلنامه علمی - پژوهشی اطلاعات جغرافیایی (سپهر)، دوره ۲۴، شماره ۹۵، پاییز ۹۴

English resources

Book

- Brenner, N. (2004), **New State Spaces :Urban Governance and the Rescaling Of Statehood**, Oxford University press

- Brenner, N.(2004), **New State Spaces :Urban Governance and the Rescaling Of Statehood**, Oxford University press
- Cai, J & .Sit, V.F.S. (2005), **Measuring World City Formation – The Case Of Shanghai**, In: Harry WardRichardson, Chang-Hee Christine Bae (Eds), **Globalization And Urban Development**, Springer
- Gills, Dong- Sook, (2002), **Economic globalization and women in Asia: Challenges and responses**, London, Routledge, UNESCAP
- Harvey,D(1989),**the condition of post modernity**,basillblackwell, oxford
- Taylor, Peter J. (1995), **World Cities and Territorial States: The Rise and Fall of Their Mutuality**, World System, Edited by: Paul L. Knox and Cities in a World Peter J. Taylor, Cambridge University Presss
- Taylor, Peter J. (2004), **World City Network, A Global Urban Analysis**, Routledge, New York

Articles

- Taylor, P.J, D. R F.Walker and M. Hoyler, (2001), **A new mapping of the world for the new millennium**, Geographical Journal, Vol. 167, No. 3
- Taylor, Peter J. (2000), **World Cities and Territorial States under Conditions of Contemporary Globalization**, Political Geography, Vol. 19

